

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Kralja Milana 10, Beograd;
tel. 011/268-7404; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.104 // JUL 2014.

NA RUSKOJ ŠAHOVSKOJ TABLI

FOTO: FONET

Tokom poslednjih osam godina Srbija ima važnu ulogu u strategiji ruskog predsednika Vladimira Putina prema Balkanu. Ruska ekonomska, diplomatska, bezbednosna i kulturno-informativna „ofanziva“ i u tom kontekstu, naročito prema Srbiji, Republici Srpskoj i Crnoj Gori u poslednje vreme sve više privlači pažnju međunarodne zajednice na Zapadu. S obzirom na fragilnost balkanskih zemalja, problematičnu tranziciju i nezrelu političku klasu, čini se da Moskva relativno

lako preko određenih krugova, posebno onih antizapadnih, ostvaruje svoje ciljeve.

Rusko prisustvo u Srbiji podgrejava očekivanja uticajnog proruskog bloka koji se protivi učlanjenju Srbije u Evropsku uniju i radije bi zemlju smestio u okvir Evroazijske unije, jer „Zlatno runo nikada nije bilo na Zapadu nego na Istoku“.¹

¹ Metaforu o zlatnom runu koristi u autorskom tekstu „U potrazi za Zlatnim runom“ jedan od osnivača Treće

Polazeći od "Putinove doktrine", Balkan je postao zona nadmetanja između "ruskog sveta" i neprijateljskog Zapada, u kome Rusija traži, ne samo unapređenje svojih interese već i one-mogućivanje širenja vrednosti i odnosa koji predstavljaju alternativu njenom autoritarnom državnom modelu.² Zapadni Balkan, sa Republikom Srpskom koja ne uvažava nadređenost Sarajeva Banjaluci, sa Srbijom koja ne priznaje nezavisnost Kosova, sa albansko-makedonskom Makedonijom i sa crnogorsko-srpskom iznutra zavađenom Crnom Gorom, pokazuje se prijemčivim za takvo rusko delovanje spolja.

Rusija podržava neutralnu poziciju Srbije, jer, kako ističe Georgije Engelgarat, iz ruskog Instituta za slavistiku, to stvara "višak manevarskog prostora za srpske političare. Mogli bi ponovo da krenu u akciju između velesila, istovremeno čuvajući vlastitu slobodu".³ Stvarna ruska moć na Balkanu je energija jer će, kako ističe, "priroda terati svaku vlast na ekonomsku saradnju sa Rusijom, uprkos svim naporima protivnika toga unutar političke klase".⁴

Srbija još uvek održava ambivalentnu poziciju u odnosu na jedan od najtežih geostrateških izazova s kojim se Evropa suočava poslednjih meseci: ukrajinsku krizu. Deklarativno Srbija ostaje

Srbije, Aleksandar Đurđev. U istom tekstu on piše i sledeće: „Sistematsko kalupljenje Srbije u okvire EU transparentno se promovise kao cilj koji nema alternativu, kao religija u koju... bespogovorno i dugoročno treba da verujemo. Diplomatski presedan koji favorizuje uniju, veštačku i interesnu tvorevinu političke elite, lako može da marginalizuje Srbiju i dugoročno je udalji kao manje značajnog činioca ugrožavajući i senzibilitet srpsko-ruskim odnosima, koji se gradi vekovima na zdravim i prirodnim temeljima". Danas, 8. jul 2014.

- 2 David Clark i Dr Andrew Foxall, "Ruska uloga na Balkanu: razlozi za zabrinutost", jun 2014, The Henrz Jackson Society.
- 3 "Ustupci Beograda oko Kosova ništavno su plaćeni", Geopolitika, jul 2014.
- 4 Isto.

privržena Evropskoj uniji (EU) i, istovremeno u „najboljim mogućim odnosima“ sa Rusijom.

Učestala komunikacija između Srbije i Rusije na visokom političkom nivou tokom poslednjih nekoliko meseci jasno pokazuje značaj koji Rusija pridaje Balkanu. Ukrajinska kriza otvorila je novo poglavlje u ruskoj diplomatskoj praksi kojom nastoji da zaštiti svoje „nacionalne interese“ po svaku cenu. Činjenica da je Srbija dobila pregovarački status i da je ceo region obuhvaćen zapadnom strategijom uključivanja u EU i NATO, intenzivirala je napore Rusije, prvenstveno sa ciljem da uspori ili omete taj proces dok sama ne namiri svoje račune sa Zapadom.

Od maja 2012, Tomislav Nikolić je pet puta bio u Rusiji. Ivica Dačić je kao premijer boravio u Rusiji u proleće 2013. Nagađalo se da su Dačić i Vučić boravili u Moskvi uoči sastavljanja aktuelne vlade (april, 2013), ali to zvanično nije potvrđeno. U novembru 2013, u Beogradu je, prvi put posle 14 godina boravio ruski ministar odbrane: to je sada Sergej Šojgu. Na početku radova na gasovodu Južni tok (novembar 2013) najviši gost bio je Aleksandar Miler generalni direktor „Gaspromnjefta“. Početkom jula 2014, u Beogradu je bio šef diplomatije Sergej Lavrov. U proleće 2014, u poseti je bio predsednik Dume Sergej Nariškin. Sve su brojnije kulturne manifestacije i naučni skupovi, kao, na primer, promocija knjige Leonida Rešetnjikova, direktora moskovskog Instituta za strateška istraživanja i savetnik Kremlja; takođe i naučni skup u Banjaluci o „narrandžastim revolucijama“.

Po svemu sudeći, iz ruskih izvora finansiraju se neke desničarske nevladine organizacije, a možda i neki mediji. Poznato je naime, da neke organizacije i desničarske partije u zapadnoevropskim zemljama Rusija finasijski podržava, što, po analogiji upućuje na to da to čini i u Srbiji. Sada, međutim, ima indicija da će Moskva ući na medijsko tržište u Srbiji. Pojedini mediji već neko vreme nagađaju da će neke ruske kompanije

(„Gaspromnjeft“) kupiti neku od televizijskih kuća. Na to ukazuje i činjenica da je u državnoj delegaciji premijera Vučića u Moskvi bio i Željko Mitrović, vlasnik i glavni urednik TV Pink.

Rusija se u Srbiji oslanja na jako savezništvo sa Srpskom naprednom strankom. Ruski ambasador Aleksandar Konizhin je aktivno učestvovao u njenoj kampanji 2012. godine i otvoreno priželjkivao njenu pobjedu. Posebnu naklonost prema Rusiji gaji predsjednik Nikolić. Susreti Nikolića i Vladimira Putina veoma su frekventni od trenutka kad je Nikolić dobio mandat predsjednika Republike. Produbili su se tokom 2013, uz snažno naglašavanje Nikolićevih ličnih naklonosti prema Rusiji. Nikolić je rekao da je Srbija sasvim zadovoljna odnosima koje sa njom ima Ruska Federacija: „Uvek se može još bolje, ali Srbija je blagodarna Ruskoj Federaciji za to što je Rusija u tretiranju problema Kosova i Metohije na strani međunarodnog prava“⁵

Rusija u pohodu na Balkan polazi i od teze da je EU nejedinstvena i da nije sposobna da do kraja artikuliše zajedničke spoljno političke i energetske interese. Otuda Rusija relativno lako stvara „dilove“ i sa članicama EU. Najnoviji primer je svakako Austrija.

JUŽNI TOK NEODOLJIVI IZAZOV

U odnosima sa Srbijom Južni tok je postao prvorazredna tema, a za srpske političare gotovo jedina „uspešna“ stavka u koju su se svi ugradili. Južni tok je najveći ruski projekat za region koji bi obuhvatio gotovo sve zemlje Balkana. Međutim, taj projekat još uvek prati neizvesnost, što se reflektuje i na brojne medijske špekulacije.

Odlasku Aleksandra Vučića u Moskvu, prvog u svojstvu premijera, prethodila je prava diplomatska ofanziva: posetio je Austriju, Nemačku

i Francusku, a u međuvremenu je u Beogradu primio i mađarskog kolegu Viktora Orbana. U zgnusnuti diplomatski raspored tih dana uklupljena je i poseta ruskog šefa diplomatije Sergeja Lavrova. Samo dan nakon što se Vučić vratio iz Moskve, u Beograd je doputovala delegacija Bundestaga na čelu sa uticajnim parlamentarcem Andreasom Šokenhofom, a nekoliko dana kasnije došla je i pomoćnica državnog sekretara SAD Viktorija Nuland.

Ključna ekonomska tema moskovskih razgovora Aleksandra Vučića bila je izgradnja gasovoda Južni tok, čija bi jedna deonica prolazila i kroz Srbiju.

Uvođenjem sankcija Rusiji, kao odgovor Zapada na ukrajinsku krizu, ugrozili su i realizaciju ovog ambicioznog projekta. Naime, energetske savet Evropske komisije još uvek nije dao saglasnost za njegovu realizaciju, a prva zemlja koja je pod pritiskom poklekla je Bugarska, preko čije je teritorije gasovod takođe trebalo da prođe.

Vučićevom „da“ u Moskvi za projekat Južni tok prethodile su njegove posete Parizu i Berlinu. Iako u zvaničnim izveštajima nakon ovih poseta nije nagovešteno da se razgovaralo (i) o Južnom toku, činjenica je da i Francuska i Nemačka u nekim bitnim ekonomskim odnosima sa Rusijom ne odustaju od svojih ugovorenih poslovnih aranžmana.

Konačno, mađarski premijer Viktor Orban je tokom posete Beogradu (1. jul) izjavio da će njegova zemlja nastaviti radove na gasovodu Južni tok, dodavši da „ukoliko neko želi da spreči taj projekat, mora da predloži alternativu“⁶

Za Srbiju je Južni tok od vitalnog značaja, jer se, osim sa energetske bezbednošću računa i sa oživljavanjem građevinske operative i novim zapošljavanjem. Za taj veliki poduhvat u sadašnjem

5 Isto.

6 Politika, 2. jul 2014

ekonomskoj situaciji Srbija nema raspoloživih sredstava (prema nekim informacijama bugarskom odustajanjem od ovog projekta doprinelo je i pomanjkanje sredstava).

Deonica Južnog toka kroz Srbiju gradiće se uz pomoć ruskog tzv. subordiniranog kredita (otplata će početi kad gasovod proradi i to od cene za transport gasa) sa kamatom koja će umesto 8 odsto, iznositi 4,2 odsto; u radovima koje je (upravo na dan susreta Vučića i Putina) dobila ruska firma „Centrogas“ iz sastava „Gasproma“ učestvovalaće i domaće firme do vrednosti 350-400 miliona eura (ceo posao je inače, vredan dve milijarde eura). Prema pisanju nekih medija,⁷ Rusi su pristali na smanjenje cene gasa za tržište u Srbiji.

Činjenica da je posao izgradnje Južnog toka dobila ruska firma navodi, međutim, na neke neprijatne zaključke. „Velike poslove u zemlji dobijaju strane kompanije koje izvuku profit, a naše firme rade kao podizvođači za daleko niže cene od onih koje su glavni izvođači ugovorili“, kaže tim povodom Goran Rodić, potpredsednik Građevinske komore Srbije.⁸ Još je kritičnija Sijka Pistolova, urednica Enerdži observera koja tvrdi da „u samom projektu ima toliko mulja da će na kraju biti na našu štetu. Umesto da donese diversifikaciju izvora i transporta, opet nam donosi monopol ruske kompanije. Pitam Vladu Srbije da mi odgovori zašto nam treba Južni tok? Da li da se Rusi bogate ili da Srbija ima koristi od toga?“⁹

I druge ekonomske aranžmane takođe prate kontroverze, jer se ne zna sa sigurnošću kakvi su sporazumi postignuti. Dok je, po jednim, Rusija pristala da zonu slobodne trgovine proširi za automobile, sir, cigarete...¹⁰ neki drugi mediji tvrde

7 Informer, 8. jul 2014.

8 Kurir, 9. jul 2014.

9 Isto.

10 Prema saznanjima Informera, dozvolice se uvoz 10.000 „fijata 500L“ (do sada su mogli da se izvezu samo delovi),

da „Putin ne pristaje na bescarinski uvoz automobila i nekih drugih proizvoda“.¹¹

Aleksandar Vučić je tražio povećanje iznosa rudne rente koju NIS plaća za eksploataciju nafte i gasa u Vojvodini, ali po svemu sudeći, nije to dobio. Većinski vlasnik domaće naftne industrije (NIS), ruski „Gaspromneft“ na ime rudne rente plaća samo tri odsto (u Rusiji rudna renta iznosi višestruko više). Na neprimereno nisku rudnu rentu upozoravala je Zorana Mihajlović dok je bila ministarka energetike. Po nekim ocenama, Zorana Mihajlović je zbog toga što je nezadovoljstvo nekim elementima energetskog sporazuma sa Rusijom povremeno javno kritikovala, u aktuelnoj vladi premeštena na mesto ministra za infrastrukturu i građevinarstvo.

Nije poznat ni ishod pregovora o dugu Srbije za gas. Odnosno, i o tome postoje samo nagađanja, među kojima i ona da će Rusima biti ponuđene „Petrohemija“ i Azotara Pančevo, a verovatno i Železara Smederevo. Sa druge strane, Rusi su prvenstveno zainteresovani za Elektroprivredu Srbije i još neka energetska preduzeća, što potvrđuju kredibilni ruski izvori.¹²

STRATEŠKI SPORAZUMI IZMEĐU SRBIJE I RUSIJE

Deklaracija Srbije i Rusije o strateškom partnerstvu tiče se „svih sfera njihove uzajamne saradnje, uključujući politiku, trgovinu, ekonomiju, kulturu, nauku, tehniku i obrazovanje“.¹³ Srbija i Rusija će sarađivati i na međunarodnom pla-

8. jul 2014.

11 Blic, 10. jul 2014.

12 „Za rusku stranu bi mogla biti zanimljiva kupovina Elektroprivrede Srbije i još nekih preduzeća iz energetskog sektora“, izjavio je član ruske Akademije nauka Pavel Kandelj, Blic, 8. jul 2014.

13 Deklaracija o strateškom partnerstvu Ruske Federacije i Republike Srbije“,

http://news.kremlin.ru/ref_notes/1461, 24. maj 2013.

nu. One će koordinirati svoje aktivnosti u međunarodnim odnosima. Sarađivaće međusobno u aktivnosti u međunarodnim forumima i radiće na jačanju uloge Ujedinjenih nacija, OEBS, Saveća Evrope i drugih. S obzirom na učešće u borbi protiv terorizma, njihovi resori unutrašnjih poslova i odbrane takođe će međusobno sarađivati. Potpisinice će ostati u neprekidnom političkom kontaktu, koordiniraće aktivnosti i informisaće jedna drugu. Uz ostalo i o inicijativama i delatnostima “u okviru evro-azijskog projekta”.¹⁴

U prethodnoj godini, tada premijer, Ivica Dačić je prilikom posete Moskvi potpisao sedam sporazuma sa Rusijom: Sporazum o ruskom kreditu od pola milijarde dolara za podršku srpskom budžetu, kao i Sporazum o saradnji u oblasti železničkog transporta. Takođe su potpisani i Plan zajedničkih aktivnosti na obezbeđenju rada i razvoja srpsko-ruskog humanitarnog centra u Nišu za period 2013-2015. godine i Sporazum između vlada dveju država o uzajamnom priznavanju i ekvivalenciji javnih isprava o stečenom obrazovanju i naučnim nazivima. Takođe, potpisani su i Sporazum o statusu srpskih vojnih memorijala na teritoriji Rusije i ruskih na teritoriji Srbije, Memorandum između Ministarstva spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija Srbije i Vlade Kaluške oblasti o trgovinsko-ekonomskoj saradnji i Memorandum o razmeni statističkih podataka o spoljnotrgovinskoj razmeni između Uprave carina Srbije i Federalne carinske službe Rusije.

MESTO REPUBLIKE SRPSKE U RUSKOJ STRATEGIJI

Republika Srpska takođe ima značajno mesto u ruskoj strategiji na Balkanu. Predsednik tog BiH entiteta, Milorad Dodik u vezivanju sa Rusiju vidi svoj glavni oslonac i šansu političkog opstanka. On je rekao da će Srpska, ukoliko Savet

ministra BiH ne donese odluku kojom se podržava izgradnja kraka gasovoda Južni tok u Republici Srpskoj, to pitanje s Rusijom rešiti unilaterano. Dodik je rekao da je u Sankt Peterburgu održan sastanak predstavnika Srpske sa rukovodstvom “Gasproma” i da će se “stvari kretati u pravcu da budu olakšane procedure”. Prema njegovim rečima, i sadašnji gasovod koji dolazi do Sarajeva biće snažno ojačan sa određenim stanicama i nekim drugim stvarima koje će da obezbede potpunu energetska sigurnost i ovog dela Srpske.¹⁵

Rusko prisustvo u Republici Srpskoj je indikativno i u sferi kulture i politike. U Banjaluci je održan naučni skup “Obojene revolucije kao instrument geopolitičke transformacije”, u aprilu 2014. godine pod pokroviteljstvom Fonda za stratešku kulturu, uz učešće stručnjaka iz Ruske Federacije, Nemačke, Venecuele, Ukrajine, SAD, Srbije, Federacije BiH i Republike Srpske. Intencija je bila da se “obojene revolucije” prikažu kao “jedan posebno perfidan vid inostrane dominacije, a to je svrgavanje demokratski izabrane legitimne vlasti i postavljanje na njeno mesto poslušničke ekipe spremne da bezuslovno ispunjava naređenja iz inostranstva”. Ističe se da je “obojena revolucija” režirani prevratnički proces koji se predstavlja kao “narodna revolucija”, te da se ne uočavaju bitne odlike od slučaja do slučaja, što ga čini prepoznatljivim svuda gde je prisutan. Očigledno je da je skup upriličen kako bi se predupredila bilo kakva pobuna u Republici Srpskoj, na talasu socijalnih nemira koji su početkom godine potresli Tuzlu, Sarajevo i još neke gradove u Federaciji BiH. To dodatno potvrđuje i Banjalučka deklaracija “Predlog mera za zaštitu Republike”.

U Deklaraciji se, između ostalog, ističe da je neophodno da se formira specijalizovana interventna jedinica MUP RS za očuvanje javnog reda,

¹⁴ Isto.

¹⁵ <http://kontaktradio.com/2014/03/dodik-ako-bih-nece-juzni-tok-rs-i-rusija-mogu-same/http://kontaktradio.com/2014/03/dodik-ako-bih-nece-juzni-tok-rs-i-rusija-mogu-same/>.

kao i da, po ugledu na javne razgovore sa nacijom Vladimira Putina, predstavnici vlasti organizuju slične forume putem elektronskih medija. Preporučuje se jačanje političkih, privrednih i medijskih veza sa Rusijom, kao jedinom zainteresovanom velikom silom kojoj nije u interesu ukidanje Republike Srpske, ili njeno utapanje u unitarnu Bosnu. Posebno se ukazuje na potrebu da se usvoji zakon kojim se reguliše rad "nevladinih organizacija" u RS. Navodi se da se beogradske organizacije poput Helsinškog odbora i Fonda za humanitarno pravo predstavljaju kao ključni logistički temelj promene režima.

Očigledno je da je uloga i inters Rusije da Republika Srpska održi *status quo* i u tom smislu sve je uočljivije rusko prisustvo u javnom društvenom životu i Srbije i Republike Srpske. Deluje se ne samo preko njihovih "instituta" u regionu, već i dvadesetak desničarskih organizacija, posebno u Srbiji.

U prilog tome da se Rusi pribojavaju neke vrste pobune u RS govori i Nikita Bondarev, ruski istoričar, koji smatra da će konflikti i protesti u muslimansko-hrvatskom delu eskalirati i da će kad prođu sve planirane konferencije i manifestacije do kojih je i Zapadu stalo, početi ozbiljnije rasturanje BiH kao države. Ističe da krupni događaji mogu da se očekuju krajem leta ili početkom jeseni. U tom slučaju, kako ističe, Rusija ima kadrove od kojih bi mogla formirati izvestan vojni kontigent ukoliko iznenada odluči da na taj način stabilizuje situaciju.¹⁶

POLITIČKE TEME

Eskalacija krize u Ukrajini dovela je i do obnovljenog zanimanja za ulogu OEBS, pa i aktuelnog predsedavajućeg. Prema saznanjima nekih medija,¹⁷ novoosmišljeni model o zajedničkom predsedavanju dve zemlje (prvi put primenjen

upravo sa aktuelnim predsedavanjem Švajcarske i Srbije, kao budućom predsedavajućom), biće 2015, dopunjen na način da će Švajcarska zadržati dodatnu „mentorsku ulogu“ nad Srbijom.

U političkom dijalogu Vučića sa Medvedovim i Putinom dominirala je ukrajinska kriza. To je na zajedničkoj konferenciji za novinare potvrdio Dimitrij Medvedev, rekavši da je sa Vučićem „dugo i otvoreno“ razgovarao o situaciji u Ukrajini, odnosno „o tome šta se dogodilo, ko je kriv i šta raditi“.¹⁸

Jedna od tema bilo je i predsedavanje Srbije OEBS 2015. godine. Na toj poziciji Srbija više neće moći da se drži po strani, ambivalentnim stavom da „podržava teritorijalni integritet Ukrajine, ali neće izricati sankcije Rusiji“. Iako generalno, uloga OEBS nije više značajna kao što je svojevremeno bila, ipak država koja predsedava organizacijom nadzire aktivnosti u vezi sa sprečavanjem konflikata, upravlja krizom i postkonfliktnim oporavkom. To podrazumeva da predsedavajući određuje redosled i proceduru, što ne mora da bude samo formalnost: „Prioritet predsedavanja svakako treba da bude konstruktivno učešće u smirivanju tenzija između Ruske Federacije, Ukrajine i Zapada“, kaže Nikola Jovanović programski direktor Centra za međunarodnu saradnju i održiv razvoj.¹⁹ Po njemu, na taj način Srbija bi mogla da pokaže „prednost i upotrebnu vrednost“ sopstvene pozicije, čime bi, kako kaže, „ukupna percepcija Srbije dobila kvalitativno novo značenje“.²⁰

Premijer Vučić je na konferenciji za štampu u Moskvi izbegao odgovor na pitanje da li Rusija od Srbije kao predsedavajućeg OEBS očekuje neku pomoć kad je u pitanju Ukrajina. Rekao je da o OEBS sa Putinom nije ni razgovarao i dodao: „Rusija doživljava Srbiju kao prijateljsku

¹⁶ Geopolitika, broj 72, mart 2014.

¹⁷ NIN, 10. jul 2014.

¹⁸ Politika, 8. jul 2014.

¹⁹ NIN, 10. jul 2014.

²⁰ Isto.

zemlju i Rusija ni na koji način, bilo čime nije ni opominjala Srbiju, a kamoli je ucenjivala“.²¹

VOJNA SARADNJA SA RUSIJOM

Osnovni cilj Rusije je da spreči puno članstvo Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Srbije u NATO. Rusija teži jačanju vojnih veza sa Balkanom. Važan aspekt rusko-srpskih odnosa je i proklamovano jačanje vojne saradnje dve zemlje. Posebno Šojgu, ministra odbrane Rusije u novembru 2013, protekla je u atmosferi velike bliskosti dve strane.

Tokom boravka u Beogradu Šojgu se sastao sa svim ključnim ličnostima u vrhu države, predsednikom Vlade Ivicom Dačićem, prvim potpredsednikom Vlade Aleksandom Vučićem, ministrom odbrane Nebojšom Rodićem, kao i sa predsednikom Srbije Tomislavom Nikolićem. Nikolić je gostu uručio Orden srpske zastave prvog stepena za zasluge u razvoju odnosa između dve zemlje. Tom prilikom je izjavio: “Srbija i Rusija su uvek bile na istoj strani i tako će biti i ubuduće”.²² Naglasio je da Srbija ima sopstveni put, “jasan i opredeljen” i da je na tom putu potrebna pomoć celog sveta, ali da bi ga teško bilo izvesti da nije “ovakve Rusije, današnje Rusije”.²³

Dačić i ministar odbrane Rusije složili su se “da su odnosi dve zemlje trenutno najbolji u poslednjih nekoliko decenija”.²⁴ Saglasili su se da Ministarstva odbrane Srbije i Rusije unaprede saradnju u oblasti vojnih industrija, obuke, specijalizacije kadrova i modernizacije opreme. Dogovoreno je da Srbija i Rusija tokom 2014, zajednički obeleže 70-godišnjicu oslobođenja Beograda. “Posebno je naglašena potreba poboljšanja međusobne ekonomske saradnje” i ukazano

na “očekivanja od ruskog kapitala u privatizaciji srpskih preduzeća i investicija u razvoj privrede Srbije”.²⁵

Nebojša Rodić, ministar odbrane, je na sastanku sa Šojguom ukazao na to da se “saradnja Srbije i Rusije u odbrani izgrađuje na novim osnovama i da je ona logičan nastavak u strateškom partnerstvu dve države”.²⁶ Potpisan je i sporazum o saradnji dve države u oblasti odbrane, s očekivanjem da će na osnovu tog dokumenta “biti potpisana još tri sporazuma, od kojih posebnu važnost ima onaj o vojno- tehničkoj saradnji”.²⁷

Ljubodrag Stojadinović, vojni komentator, smatra da je vojni sporazum dve zemlje pre svega “politički signal koji je vezan za nameru NATO, pre svega Amerike da postavi antiraketni štit u odnosu na neku pretpostavljenu opasnost koja bi mogla da dođe iz Rusije prema zemljama zapadne vojne alijanse i saveznika NATO i da ovaj sporazum predstavlja pre svega simboliku u nastojanju Rusije da pokaže kako Rusija ne gleda blagonaklono na eventualno približavanje Srbije i NATO. U tom smislu se može tražiti neka politička simbolika bez ikakve ideje da bi to mogao da bude neki poseban pakt ili da bi Srbija u tom odnosu imala posebnu ulogu i poziciju koja nadilazi njen sadašnji vojni status”.²⁸

Andrej Šari iz ruske redakcije Radija Slobodna Evropa smatra da u tom sporazumu nema naznake ozbiljnijeg vojnog vezivanja Srbije za Rusiju. Napominje da taj dokument, samo ukoliko sadrži neke konkretne velike investicije, velike vojne projekte mogao bi da utiče na slabljenje želje Srbije da se integriše u NATO. Ali, od toga, kako se za sada vidi, nema ništa, ako nema nekakvih

21 Politika, 9. jul 2014.

22 Blic, 13. novembar 2013.

23 Isto.

24 “Dačić i Šojgu: Odnosi Srbije i Rusije najbolji do sada”, Politika, Beta, 12. novembar 2013.

25 Isto.

26 “Rodić i Šojgu potpisali sporazum o saradnji u odbrani”, Politika, 13. novembar 2013.

27 Isto.

28 <http://www.naslovi.net/2013-11-13/slobodna-evropa/da-li-je-srbija-u-snaznom-vojnomo-ruskom-zagrljaju/7746502>.

tajnih delova sporazuma. Dakle, Srbija se još nije opredelila hoće li u NATO, ili u čvršću vojnu saradnju sa Rusima. Baš zbog toga su oni potpisali ovaj politički dokument koji otvara teoretsku mogućnost za čvršću saradnju, ali za sada nema takvog konkretnog sadržaja.²⁹

Nakon sastanka ministra Šojgua sa, u to vreme prvim potpredsednikom vlade Aleksandrom Vučićem izdato je saopštenje u kome se kaže da "Rusija podržava politiku vlade Srbije i teritorijalni integritet Srbije". Vučić je tokom razgovora naglasio da Srbija poštuje svoj Ustav i deklaraciju o vojnoj neutralnosti koju je usvojila Skupština. Rekao je da može biti uveren "da će se političko rukovodstvo Srbije držati svog Ustava i skupštinske deklaracije o vojnoj neutralnosti. Ovaj moj stav ne zavisi od toga da li ga iznosim u Briselu, Vašingtonu ili Moskvi".³⁰

U Beogradu je dogovoreno školovanje srpskih oficira u Rusiji, zajedničke vojne vežbe, čvršća saradnja generalštabova, učešće srpskih tenkista u tradicionalnom takmičenju u Rusiji, kao i zajedničko obeležavanje 70- godišnjice oslobođenja Beograda, 2014. Postignut je i dogovor o saradnji u modernizaciji srpske vojske.

ZAPADNA PERCEPCIJA RUSKO-SRPSKIH ODNOSA

Prostor za sopstveno diplomatsko balansiranje Beograd je u ovom trenutku našao u nekonzistentnosti same EU, odnosno njenih pojedinih članica, sa jedne strane, i za sada, popustljivijeg ponašanja Moskve koja, kako se čini, ipak oseća ekonomske posledice sankcija, sa druge. Koliko će takva situacija uzajamnog „odmeravanja snaga“ velikih dozvoljavati malima da se „provlače“ između njih nije lako prognozirati, ali je, izvesno - privremenog karaktera. Kako kaže evropslanik Eduard Kukan, Srbija nastoji da igra vrlo

osetljivu ulogu: „To je kao da hoda po žici na visini od 200 metara bez zaštitne mreže, To je igra za koju ne znam da li je moguća“.³¹

Utisak je svakako, da je Zapad u najmanju ruku, rezervisan prema rusko-srpskoj bliskosti. Ako se to ne vidi jasno iz javnih izjava zapanih zvaničnika, to otvorenije saopštavaju pojedini eksperti i analitičari. Na primer, nemački ekspert za EU Franc Lotar Altman kaže da, s tačke gledišta Brisela, Vučićev odlazak u Moskvu u ovom trenutku imao bi smisla ukoliko je on „uistinu preneo ozbiljne bojazni partnera Srbije u EU u vezi sa očigledno aktivnom podrškom Rusije separatistima u istočnoj Ukrajini“.³²

Odnosno, kako kaže Džejsms Ker Lindzi, britanski stručnjak za Balkan, zvaničnici u Beogradu bi trebalo da pronađu način da uvere „neke skeptične članice Evropske unije da Srbija u budućnosti neće biti predstavnik ruskih interesa u EU“.³³

Aleksandar Vučić je prilikom poslednje posete Moskvi istakao da Srbija „želi da postane deo Evropske unije“, uz dodatak da Srbija ne želi da „u teškom trenutku narušava dobre, najbolje prijateljske odnose sa Rusijom“.³⁴ Ambivalencija Srbije u pogledu sopstvene orijentacije i intenziviranje komunikacija sa Moskvom povećalo je diplomatsko interesovanje za Srbiju. Na to upućuje i činjenica da je u kratkom intervalu nakon Vučićevog boravka u Moskvi u Beogradu boravilo više istaknutih gostiju sa Zapada. Osim Šokenhova i Viktorije Nuland, neočekivano i nezvanično u Beogradu se obreo i Štefan File. U Beogradu je u oproštajnoj poseti bio i odlazeći predsednik Evropske komisije Žoze Manuel Barozo.

Činjenica da će Srbija biti predeslavajuća OEBS 2015. godine takođe je razlog intenzivne

29 Isto.

30 Večernje novosti, 13. novembar 2013.

31 Politika, 19. Jul 2014.

32 Danas, 11. jul 2014.

33 Danas 10. jul 2014.

34 Politika, 8. jul 2014.

diplomatske komunikacije. Jedna od budućih obaveza OEBS, kad je reč o ukrajinskoj krizi je, na primer i raspoređivanje njene misije. Kako sada stvari stoje, Moskva pri tome računa na misiju „na liniji razdvajanja“ između ukrajinske vojske i proruskih separatista (unutar ukrajinske teritorije), dok je stav većine zapadnih zemalja (EU i SAD) da misija OEBS bude postavljena na rusko-ukrajinskoj granici.

ODJECI MOSKOVSKOG PUTOVANJA

Poslednja poseta premijera Vučića Moskvi imala je dobar odjek i u proruskim medijima u Srbiji. Tako je proruski nedeljnik Pečat, koji je (zbog proklamovane proevropske politike) kritičan prema aktuelnoj vladi i njenom premijeru, veoma blagonaklono komentarisao Vučićeve moskovske razgovore. To prvenstveno važi za dogovor o Južnom toku, koga Pečat ocenjuje kao „najvažniji i najveći događaj poslednjih godina, ili poslednje decenije“. U uvodniku glavni urednik Pečata Milorad Vučelić naglašava da ovaj sporazum „značajno podiže i uvećava geopolitičku i geostratešku vrednost i važnost Srbije“.³⁵

³⁵ Pečat, 11. jul 2014.

U istom broju Pečat kao jedinu dilemu koja ostaje nakon Vučićeve dvodnevne posete Moskvi vidi u tome da li su za Srbiju „dragoceniji ekonomski ili politički efekti razgovora“ sa Putinom i Medvedovim. Pri tome se naglašava i pitanje, „da li ćemo umeti i da li će nam se dati da to iskoristimo“.³⁶

U medijskom tretmanu pojavili su se novi tonovi koji su zbunili i pojedine domaće analitičare i komentatore. Pogotovo u odnosu na eforiju pokazanu povodom Vučićeve posete Berlinu i razgovora sa kancelarkom Angelom Merkel. Naime, umesto uvek veoma blagonaklonog odnosa prema Rusiji i njenom predsedniku Vladimiru Putinu, naslovi i tekstovi bili su intonirani neutralno, poput, na primer, „Šta Vučića čeka u Rusiji“, ili „I Srbija i Rusija i Evropa“. Štaviše, Vučiću bezrezervno odani tabloidi, u čemu je sve doskora prednjačio Kurir, demonstrirali su neuobičajeno odstupanje od dosadašnje prakse, pa je, na primer, Kurir tekst najave premijerovog odlaska u Moskvu naslovio sa „Putin spremio Vučiću dva dana pakla!“, sa nadnaslovom „Medvedi zagr-ljaj“, dok je „prigodni“ naslov u Informeru glasio „Vučića u Moskvi čeka ultimatum“.³⁷

³⁶ Isto.

³⁷ Glavni urednik Nove srpske političke misli Đorđe Vukadinović u tome zapravo vidi želju premijera da popravi svoj imidž na Zapadu, što je, po Vukadinoviću razumljivo, s time što ne razume „potrebu da se to radi paralelno sa raspirivanjem antiruske kampanje koja ponekad gotovo prelazi u hysteriju“; „Moskovski ‘pakao’ i berlinska ‘fantastika’“, Politika 8. jul 2014.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Balkan se po prvi put u savremenoj istoriji nalazi pod jednim kišobranom (EU, NATO) što mu otvara perspektivu za miran i stabilan razvoj, regionalno povezivanje i integraciju. Ujedno po prvi put region ima isti vrednosni okvir: vladavina prava, tržišna privreda, poštovanje ljudskih prava, tolerancija i suživot.

Zapadni Balkan se (osim Srbije) deklarativno opredelio za članstvo u EU i NATO i sve zemlje imaju aranžmane sa ovim organizacijama. EU mora ubrzati demokratizaciju regiona i njegov ekonomski oporavak. Neuspela tranzicija i stagnacija glavni su razlozi političkog lutanja regiona. Pri tome, EU posebno treba obratiti pažnju na političku kulturu regiona i u tom smislu prilagođavati strategiju razvoja.

Da bi postigla harmonizaciju spoljne politike u regionu neophodno je i da sama EU to uradi unutar sebe. U prvom redu, da pet zemalja EU što pre priznaju Kosovo. To je tačka na kojoj Rusija gradi svoju partnerstvo sa Srbijom.

Neophodno je što pre stabilizovati Bosnu i u tom smislu bez odlaganja uvesti inovativan pristup bosanskom problemu. Pri tome treba relativizovati etnički princip na kome je napravljena „dejtonska Bosna“.

Neophodna je sveobuhvatna evropska strategija za energiju koja bi uključila i Zapadni Balkan. Bez toga se ne mogu sprečiti jednostrani aranžmani sa Rusijom, posebno zato što pojedine članice EU i same sklapaju slične aranžmane.

S obzirom na ograničene ljudske kapacitete neophodne za reforme, kao i odsustvo odgovorne političke elite u Srbiji, sada je više nego ikad neophodna evropska solidarnost.

U daljem podsticanju Srbije za evropsko opredeljenje posebnu ulogu treba da ima EU koja mora sa više kreativnosti prići regionu Zapadnog Balkana, integrisanjem pojedinih oblasti (energetika, infrastruktura, ekonomija) u evropski okvir;

pridobijanje građana za evropsku opciju zahteva ozbiljan rad sa društvom na svim nivoima, a ne samo u okviru političkih partija; u tom smislu neophodno je snažnije civilno društvo i profesionalni i odgovorni mediji; EU treba da pokaže više sluha za civilno društvo i da osnaži njihove potencijale kako bi pomogli proces priključivanja Srbije.